

Téglás Gábor (1848 – 1916)

HADOBÁS SÁNDOR

A magyarországi bányászattörténet-írás kisszámú művelői közül mind mennyiségét, mind pedig színvonalát tekintve kiemelkedik *Téglás Gábor* munkássága. Napjainkra mégis szinte teljesen elfelejtették, nevével legfeljebb néhány bibliográfiai hivatkozásban találkozhattunk a halála óta eltelt kilenc évtizedben. Ennek talán az lehet az oka, hogy elsősorban szűkebb hazája, *Erdély* római kori története, főképpen pedig *Dácia* bányászata állt érdeklődésének középpontjában, s a későbbi hazai kutatás figyelme a *Trianon* után bekövetkezett területi változások miatt elterelődött erről a vidékről és témáról. Ideje hát, hogy emlékét és példamutató tevékenységét a rendelkezésünkre álló irodalmi adatok alapján fellevenítsük.

Téglás Gábor 1848. március 23-án született Brassó városában. Édesapja *Téglás Géza* iparos, édesanyja *Csergeő Anna*. Testvérei, *István* (tanár), *József* (tanár) és *Károly* (erdész) is idővel hírnévre tettek szert. Középiskolai tanulmányait *Nagyenyeden*, az egyetemet a budapesti bölcsészkaron végezte. 1871-től a dévai (*Hunyad megye*) főreáliskola tanára, 1883-tól 1904-ig igazgatója. Felesége *Hidvéghy Betti*, gyermekeik *Gábor* (1878-1900), *Béla* (szül. 1880), *Géza* (szül. 1883) és *Dezső* (szül. 1885). A fiúk a maguk szakterületén mindannyian ismertté váltak, életrajzi és egyéb adataik megtalálhatók Szinnyi József *Magyar írók élete és munkái* című lexikonában (13. kötet, 1909).

Eleinte a természettudományok, s különösen a barlangok kötöttek le a figyelmét, miközben érdeklődése fokozatosan a régészet és a történelem felé fordult, s végül a római kori *Erdély* (*Dácia*)

kutatását választotta tanulmányai főtárgyául. Feltárta a várhelyi (sarmizegethuzai) amfiteátrumot és a dáciai limes nyugati szakaszának egy részét. A dévai múzeumot – melynek mint a *Hunyad vármegyei Történelmi és Régészeti Társulat* alapító tagja, hosszú ideig igazgatója volt – számos értékes lelettel gyarapította. Rendkívül jelentősek azok az eredmények, amelyeket az erdélyi római kori bányászat történetével kapcsolatban ért el. Még alkalma volt arra, hogy sok emléket háborítatlan, ősi állapotában tanulmányozzon, ezért pontos és hiteles megfigyelései, leírásai alapvető forrásnak számítanak e témakörben. A bányászat tárgyi hagyatékából sokat megmentett az utókor számára, úgy, hogy a helyszínen összegyűjtötte, majd később múzeumokba juttatta azokat. De már ő is arról panaszkodott, hogy nemtörődömségből, emberi gondatlanságból egyre pusztulnak a régmúlt idők pótolhatatlan kincsei. Számos könyve jelent meg, tanulmányait főként az *Archaeologiai Értesítőben* és a *Bányászati és Kohászati Lapokban* publikálta. Munkássága elismeréseként a *Magyar Tudományos Akadémia* 1888-ban levelező tagjává választotta. *Budapesten* hunyt el 1916. február 4-én.

Bővebb élet- és pályarajzot az *Akadémiai Értesítő* és a *Századok* 1916. évi kötetében találhatunk az érdeklődők (az előbbi névtelenül jelent meg, az utóbbit *Ortvay Tivadar* írta).

Az alábbiakban közreadjuk *Téglás Gábor* bányászat-történeti tárgyú írásainak (valószínűleg nem teljes) jegyzékét, amely minden elismerő szónál jobban tükrözi ilyen irányú munkásságának gazdagságát és sokrétűségét.

A római aranybányászata Boiczán és Rudnán Hunyad megyében. = *Archaeologiai Értesítő*, 3. évf. 1883. 142-147. old.

Római bányászat Boiczán és Rudán. = *A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve*, 1884. 77-79. old.

A római bányászat Erdélyben. = *Az Országos Régészeti és Ember-tani Társulat Évkönyve 1879-1885*. Bp. 1885. 132-143. old.

Történelemelőtti ólomipar és ólombányászat Karinthiában. = *Természettudományi Közöny*, 1885. 129-131. old.

- A jánosfalvi római kőbánya és annak három falképe Udvarhely megyében. = *Archaeologiai Értesítő*, 6. évf. 1886. 21-26. old.
- Kirándulás a rómaiak bukovai márványbányájához. = *A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve*, 1886. 48-50. old.
- Praehistoricus arany-, vas- és kőbányászati eszközök Dáciában. = *Archaeologiai Közlemények*, 9. évf. 1886. 106-121. old.
- A noricumai vas hazájában. = *Budapesti Szemle*, 50. köt. 1887. 463-470. old.
- Őskori nemes fémbányászatunk némely adalékai. = *Erdélyi Múzeum*, 4. évf. 1887. 1. sz. 116-152. old.
- A római márványbányászat Dáciában. = *Fővárosi Lapok*, 1887. 81. sz.
- Praehistoricus cinóberbányanyomok Szerbia Avala hegységében. = *Archaeologiai Értesítő*, 7. évf. 1887. 92. old.
- Prehisztorikus vasolvastó Besenyőn. = *Archaeologiai Értesítő*, 7. évf. 1887. 153-157. old. Ábrával.
- Ampelum, mint Dácia aranybányászatának központja. = *Erdélyi Múzeum*, 5. évf. 1888. 295-314. old.
- A régi aranyáldás idejéből. (Régészeti tárcza.) = *Fővárosi Lapok*, 1888. 95. sz.
- Öntőminta a csákyai telepről. = *Archaeologiai Értesítő*, 8. évf. 1888. 93-94. old. Ábrával.
- Beitrag zur Goldbergbau des vorrömischen Dacien. = *Ungarische Revue*, 1889. 260-266., 323-334. p.
- Nemesfém bányászatunk. = *Századok*, 1889. 385-391. old.
- Római kőbányászat a tordai hasadék keleti torkolata felett. = *Archaeologiai Értesítő*, 9. évf. 1889. 289-295. old. Ábrákkal.
- Római kőbánya a dévai Bézsán hegyen. = *Archaeologiai Értesítő*, 9. évf. 1889. 390-395. old. Ábrákkal.
- Római márványbánya a Bisztravölgyben, Bukova hunyadmegyei falu határában. – Römischer Marmorbruch im Bisztrathale. = *Földtani Közlöny*, 1889. 154-160. és 209-222. old. = *Archaeologiai Közlemények*, 14. évf. 123-136. old.

- A rómaiak bányaadminisztrációja Dáciában. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 23. évf. 1890. 92-94., 99-101., 110-111. old.
- A Korábia bányászata és kettős sírmezeje Zalatna közelében. Bp. 1890. 44 old. Ábrákkal.
- A rómaiak aranybányászatának örvidéke Dáciában. = *Földrajzi Közlemények*, 1890. 326-349. old.
- Die Bergwerksverwaltung der Römer in Dazien. = *Österreichische Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen*, Vol. 38. 1890. 421. p.
- Római bányász- emlékekről a maros-dunaközi Szemenik helységről. = *Archaeologiai Értesítő*, 11. évf. 1891. 61-63. old.
- A rómaiak dáciai aranybányászatának ethnographiai viszonyai és adminisztratív szervezete. = *A Magyar Tudományos Akadémia Értesítője*, 1891. 92-96. old.
- Dácia római bányászatának néprajzi viszonyairól. = *Fővárosi Lapok*, 1891. 115. sz.
- Tanulmányok a rómaiak daciai aranybányászatáról*. Bp. 1890. Magyar Tudományos Akadémia, 91 old. (Értekezések a történeti tudományok köréből, XIV/6.)
- Tanulmányok a rómaiak daciai aranybányászatáról. Az aranybányászat ethnographiai és adminisztratív szervezete Dáciában*. Bp. 1891. 99 old. (Értekezések a történeti tudományok köréből, XV/1.)
- Újabb adatok a verespataki bányászat legrégebb történetéhez. – Neuere Daten zur ältesten Geschichte der Verespataker Bergbau. = *Földtani Közlöny*, 21. évf. 1891. 181-184., 214-216. old.
- Dácia őskori aranybányászatának forgalmi összeköttetései és a római kormány telepítési rendszere a dáciai érchegységben. = *Földrajzi Közlemények*, 1892. 65-92. old.
- A vulkói bányászat ősmívelei és római művei a Korábia-hegy alján, Zalatna mellett. – Die alten Gewerke des Bergbaues von Vulkanen und die römischen Bergbaue am Fusse des Korabia bei Zalatna. = *Földtani Közlöny*, 1893. 13-19., 122-124. old.

- A rómaiak kőbányászata Potaissa, vagyis a mai Torda közelében. – Die römischen Steinbrüche in der Nahe von Potaissa oder des heutigen Torda. = *Földtani Közlöny*, 1893. 13-19., 79-82. old. Ábrákkal.
- A Fejér-Körösvidék jelentősége a rómaiak bányaadminisztrációjában. – Die Bedeutung der Umgebung der Fejér-Körös in der Bergadmnistration der Römer. = *Földtani Közlöny*, 1893. 272-276., 298-301. old.
- A Hunyad megyei történelmi és régészeti társulat vívmányai a dáciai aranybányászat történetének technikai és helyrajzi kutatásában. = *A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Értesítője*, 1893. 26-36. old.
- A nagyalmási bányamívelés emlékei Hunyad megyében. = *Archaeologiai Értesítő*, 13. évf. 1893. 133-140. old.
- A rómaiak telepítési rendszere a dáciai aranybányászat érdekében. = *Budapesti Szemle*, 75. köt. 1893. 190-203. old.
- A rómaiak katonai intézkedései a dáciai aranyhegyek biztonsága érdekében. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 26. évf. 1893. 216-220. old.
- Kikkel míveltették a rómaiak dáciai aranytelepeiket és mennyiben lehetnek ezek a mostani lakosság ősei. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 27. évf. 1894. 202-204., 218-220. old.
- Római bányászok sírleletei Dáciából. = *Természettudományi Közlöny*, 1894. 190-192. old.
- Római bányászok sírmezeje Zalatna közelében, a kerábiai és botesti hegyoldalon. = *Erdélyi Múzeum*, 11. évf. 1894. 513-517. old.
- Római bányákról. = *Természettudományi Közlöny*, 1894. 599. old.
- A rómaiak bányászati technikája az Erdélyi Érchegység leletei szerint. = *Az Erdélyi Múzeum Értesítője*, 1894. 323-331. old.
- A Vajdahunyad vidéki vasbányászat legrégebb emlékeiről. = *Földtani Közlöny*, 25. évf. 1895. 354-356. old.
- A nagybányai kerület bányatörténetéből. Különnyomat a Századok 1897. [évi] évfolyamából. Bp. 1897. 8 old. (A nagybányai

- m. kir. bányagazgatósági kerület monographiája* c. könyv ismertetése.)
- Kiktől tanulhatták Dácia őslakói az aranybányászatot? Minő alakban és mily rendszer szerint jutott forgalomba legrégebb aranytermelésünk? = *Századok*, 31. évf. 1897. 816-825. old.
- Római kőbányászat Porolissum közelében, Szilágy megyében. = *Archaeologiai Értesítő*, 1898. 118-124. old. Ábrákkal.
- Az erdélyi arany bányászat legrégebb történelmi vonatkozásai. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 32. évf. 1899. 2-4. old.
- A dognácskai bányászat római (Centum putei) és középkori (Székasbánya) elnevezése. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 33. évf. 1900. 57-59. old.
- Kikkel míveltették a rómaiak daciai aranybányáikat? = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 35. évf. 1902. 43-44. old.
- A dáczi aranybányászok temetkezési leleteiről. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 35. évf. 1902. 93-94. old.
- A bányász-köszöntés történetéhez. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 35. évf. 1902. 184-185. old.
- A dáczi bányászat legrégebb bizonyítékai, tekintettel a Zsilvölgy s különösen a Vulkánhágó bányásztörténelmi jelentőségére. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 36. évf. 1903. II. köt. 498-501. old.
- A hazai nemesfémbányászat úttörői. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 37. évf. 1904. I. köt. 190-191. old.
- Adalékok a rómaiak dáczi bányáiparához. Egy kőfaragómester (lapidarius) czégtáblája Kis-Kalánban (Ad Aquas). = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 37. évf. 1904. I. köt. 255. old.
- Bányába induló római bányászcsoporthoz Linaresből (Spanyolország). = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 37. évf. 1904. I. köt. 658-660. old. 1 ábra.
- Római bányászok temploma a dáczi aranyvidék centrumában Zalatna és Brád közt a vízváltástonál. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 37. évf. 1904. II. köt. 544-545. old. 1 ábra.

- A bányászat speciális istensége és a Szerencse Fel! római alakja: Fortuna Salutaris! Dácziában. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 37. évf. 1904. II. köt. 798-801. old.
- Őskori bálványfej és kőbányászati emlék a dévai várhegyről. = *Archaeologiai Értesítő*, 24. évf. 1904. 242-243. old.
- Bányatörténelmi adataink a mohácsi vész előtti időszakból. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 38. évf. 1905. I. köt. 33-35. old.
- A dácziai aranyvidék kapcsolata a tartományi hadparancsnoksággal és a két főbányavárossal: Ampelummal és Alburnus maiorral. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 38. évf. 1905. I. köt. 224-229. old. 1 térkép.
- Régiség-történelmi adalékok a régi Dacia aranybányászatainak mintájául szolgált Macedonia, Thracia és Moesia bányászatáról. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 38. évf. 1905. II. köt. 218-227. old 1 térkép.
- A háromszéki Bodza-szorosban, Románia határán 1887-ben talált aranyrudak bélyegváltozatai és azok bányatörténelmi jelentősége. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 38. évf. 1905. II. köt. 689-706. old. 3 ábra.
- Az aldunai zuhatagokkal szomszédos érczvidék bányatörténelméből, tekintettel a rómaiak működésére és az 1719-37-iki osztrák uralomra. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 39. évf. 1906. I. köt. 209-222. old.
- A császári pénzverő hivatalok szervezete a rómaiaknál. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 39. évf. 1906. I. köt. 686-689. old.
- A dácziai bányaadminisztráció emléke a hunyadmegyei Ruda határába eső 12 apostol bányából, Brád mellett. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 39. évf. 1906. II. köt. 556-561. old. 1 ábra.
- A Felső-Garam bányatörténetéből. (A beszteczebányai m. kir. erdőigazgatóság régi okiratainak tartalomjegyzéke. Összeállította és bevezetéssel ellátta Zivuska Jenő. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 39. évf. 1906. II. köt. 661-674. old.
- Népvándorláskori vaskohászati maradványok a Duna-Rajna közéről. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 40. 1907. I. köt. 86-88. old. 1 táblázat.

- Potaissa (Torda), a dáczi sóbányászat főhelyének adminisztrációs és művelődési emlékeiből. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 40. évf. 1907. II. köt. 70-77. old.
- Sóbányászati és kereskedelmi mérleghitelesítés a potaissai (tordai) legio V. Macedonica parancsnokságánál. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 40. évf. 1907. II. köt. 430-431. old.
- Hogyan néztek ki a rómaiak dáczi bányamunkásai? (A körösbányai bányászszobrok.) = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 41. évf. 1908. I. köt. 86-94. old. 3 á.
- Aquincumi kőbányászati emlék a Krisztus utáni első és második század határáról. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 41. évf. 1908. I. köt. 382-383. old.
- A vaskohászat őshazája s a nyugat-ázsiai és európai vasipar úttörői és terjesztői. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 41. évf. 1908. I. köt. 593- 603. old.
- A római vasbányászat dáczi kezelésének emlékköve, tekintettel a bányaadminisztráció főbb elveire s a császárság vasbányászatának a dunai provinciákban és Galliában kimutatható szervezetére. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 41. évf. 1908. II. köt. 66-81. old.
- A görögök és rómaiak aranybányászatáról. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 41. évf. 1908. II. köt. 138-155. old. 9 ábra.
- A bosnyák királyság középkori sómonopóliuma. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 41. évf. 1908. II. köt. 422-425. old.
- A rómaiak Centum puteijének azonossága az Árpádok Zékusbanijával s az újabb kor Dognácskájával. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 41. évf. 1908. II. köt. 644-651. old.
- A görög és római idők márvány- és kőbányászatáról. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 42. évf. 1909. I. köt. 30-38. old.
- A dáczi bányászat lámpabélyegei. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 42. évf. 1909. I. köt. 484-488. old. 4 ábra.
- Adalékok a rómaiak ólombányászatáról, tekintettel Dácia és Pannonia ólomból készült kultuszemlékeire. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 42. évf. 1909. II. köt. 73-113. old. 28 ábra.

- Újabb adatok a Balkánfélsziget bánya- és érczteleihez. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 42. évf. 1909. II. köt. 690-695. old.
- Zur Verwaltungsgeschichte der römischen Eisenbergwerke in Dakien. = *Klio*, Vol. 9. 1909. 375-376. p.
- A drágakövek és féldrágakövek bányatörténelmi jelentősége a görögöknél és a rómaiaknál. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 43. évf. 1910. I. köt. 209-239. old. 73 ábra
- Római bányamécsek a rudai „Tizenkét Apostol Bányatársulat” barzahegyi ösvágatából s pár szó a bányavilágítás akkori módszeréről. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 43. évf. 1910. I. köt. 437-439. old.
- Arany és ezüst szoborművek s azok építési módja Balticából (Hispania) a Krisztus utáni második században. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 44. évf. 1911. I. köt. 349-359. old.
- A Krisztus születése előtti Dácia ezüsttövésségének bányatörténelmi jelentősége. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 44. évf. 1911. I. köt. 521-551., 601-607. old. 21 kép, 5 tábla.
- Ólomtövésséghezék Dácia fővárosából. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 44. évf. 1911. II. köt. 545-547. old.
- Római bányamécsek a Zalatna-Bucsum közti Korábia bányászatából. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 45. évf. 1912. I. köt. 204-205. old. 1 kép.
- A dáciai aranyvidék 167-beli feldúlása és hadászati következményei. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 45. évf. 1912. I. köt. 347-358. old.
- Néhány korhatározó kincslelet a dáciai bányászat területéről. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 45. évf. 1912. II. k. 227-238. o.
- Potaissa (Torda) bányapolgárságának háztartási emlékeiből. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 46. évf. 1913. I. köt. 22-28. old.
- Dácia aranybányászatának biztonsági szervezete. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 46. évf. 1913. I. köt. 357-370. old.
- A brassói ötvösség története. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 46. évf. 1913. I. köt. 681-685. old.

Kőrösbánya, más néven Csibebánya, avagy Fejér-Kőrös – Nagybánya és Kisbánya, másként Medvepatak a Hunyadiak idejében. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 46. évf. 1913. II. köt. 323-348. old.

A rómaiak bányagyarmata és kettős kőbányája Déva határában. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 47. évf. 1914. I. köt. 554-562. old. 8 kép és rajz.

Mesterséges bányamenedékhelyek a hunyadmegyei aranyvidékről. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 48. évf. 1915. I. köt. 45-47. old.

*

A továbbiakban a gazdag életműből *Téglás Gábor* egyik érdekes tanulmányát közöljük a *Bányászati és Kohászati Lapok* 1904. évi I. kötetének 658-660. lapjáról.

Bányába vonuló római bányászcsoporthoz Linaresből* (Spanyolország)

TÉGLÁS GÁBOR

1903. október havában *Horace Sanders*, a spanyolországi bányavállalatok egy részének igazgatósági tagja, ki ebbeli minőségben a római bányászat emlékeit is tanulmányozva, kiváló hírnévre tett szert e téren, engem is figyelmére méltatván, az általam gyűjtött s a dévai múzeumnak ajándékozott bányász-archaeológiai tárgyakat több napon át vizsgálta. A vele folytatott eszmecsere során a római bányászok felszerelése, eszköztára is szóba kerülván, azután *gróf Kuun Géza* öexcellenciája s a Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat elnökével folytatott eme nagyérdékű megbeszélések a kiváló angol szaktárs érdeklődését dáciai ősbányászatunk iránt annyira fokozták, hogy állandó összeköttetésbe lépett azóta velem, szíves volt egy *Hispaniában*, *Linares* mellett felmerült igen érdekes bányászrelikvia kitűnő fényképével megörvendeztetni engem. Linares 30.000 lakójú város Spanyolország Jaen tartományában, a *Sierra Morena* déli ágában, *Baezától* 21 km-re a Gudiel és Gudalamair folyók közt, oly jelentékeny ólom-ezüst bányászattal, hogy 18.000 embert képes foglalkoztatni.

Legjobbnek az idevaló ólmot tartják. A karthagóiak is művelték, s a feledésbe ment régi bányákat 1860 körül nyitották meg újból.

Ez a fénykép a bányába vonuló római bányászok csoportját tünteti fel, s e tekintetben páratlanul áll ezidőszerint, s így teljesen megérdemli, hogy bányászköreinket megismertessem az érdekes

* A szöveget a mai helyesíráshoz igazítottuk.

képcsoportozattal, melyről több más emlékkal mellékesen dr. Berglang emlékezett meg először *Los Bronces de Lascula* Bonanza y Aljustrel (1881. p. 686.) c. művében *Daubrée*, a francia tudós közölte a *Revue archaologique*-ban (1882. évf. p. 193.) egy Spanyolország több vidékéről származó tárggyal együtt egy csoportozatban. (Fol. V.)

Római bányászcsoport Linaresből.

Daubrée tévesen jelzi *Palazuellos*-ról, mert *Plock* Károly nevű bányaigazgatót illeti a találás dicsősége, s máig tulajdonában van a ritka relief, melyet egy szegény asszony jó ideig mosóteknője állványául használt. [A becses emlék később a *Deutsches Bergbaumuseum, Bochum* gyűjteményébe került, s most is ott látható. – *A szerk.*]

Annyira hiányosak valának az előző publikációk, hogy *Sanders* úr indíttatva érzé magát saját kitűnő fényképének másolatával újból bemutatni azt a *Revue archaologique* 1903. évfolyamában (1903. 1. p. 201-204.)

Első tekintetre is észrevehetjük, hogy nyolc római bányász vonul párosával egymásután egy tárnáig felé. Horace Sanders értelmezése szerint egy galériáról haladnának a tárna felé. Szerintem csak a szemléltetés kedvéért ábrázolta a véső nyílt folyosónak az előtért; de hogy tömör kőzetbe vágott tárnáról lehet itt szó, azt abból is következtethetjük, hogy a bányászok lába majdnem térdig bemélyed a vágatba, az is azonos durva felületű kőzet (hisz a trachyt éppen *érdest* jelent = trachos), az első pár előtt világosan látszik a következő tárnáéval azonos sziklatalapzat. És ha valóban galériát akart volna megörökíteni az *artifex*, akkor a rómaiaknál elmaradhatatlan X védőrácsozatot is ábrázolja vala, mert ez az alakokat nem fődné el.

Ez azonban mellékes. Fődolog, hogy a bányászok vonulását, felszerelését s a tárnáig vezető profilt kétségtelen bizonyossággal megállapíthatjuk a dombormű csoportozatával.

Az első pár által majdnem elért tárna nyílását jól észrevehető ajtókerettel látták el. – A sziklából kivágott kerete jobbik fele kétségtelen, de a bal fél jelezve van. A tárna vésettségét a ferde vésetbarázdák mutatják.

A nyolc alak katonás sorozatát bezárja kilencedikül a formailag is nagyobb, feltűnőbb bányafelőr hatalmas alakja. Lássuk ezeket!

A négy pár bányászból egészen csakis a jobbfelőli alakok szemléltethetők. A balfelőliekből az elsőnek feje részben, a többié a felsőtesttel teljesebben, de azért elmosódva látszik.

A jobbfelőliekből a három elsőnek tartása, kiállítása kevés figurális különbséggel megegyező jobb karjuk a könyökben előre hajlik s kezükben mindannyian egy hasábfélét visznek. Daubrée szerint érctömeg volna az. De mire való volna ez a pogácsaszerű ércdarab, mellyel dolgozni nem lehet? A kivágott érc talán? Még kevésbé, hisz azt zsákban, teknőben cipelték ki akkor. Sokkal hihetőbb, hogy a bányamécsest viszik magukkal, mint Horace Sanders is feltételezi. Ő a madridi archeologiai múzeumban több római bányamécsest vizsgált meg és fényképezett le.

Így a *Sierra Podrosából* 13.500. számmal jelzett *Sevilla* tartományban és Cordova mellől *al Cerro Murianoból*. Mindezek természetesen nem vágnak össze a relief alakjai által fogott tárgygal;

de főleg a harmadik sorbeli bányásznál a durva alakítás daczára felismerhető a mécses konfigurációja.

A balkéz el van rejtve; de a kilencedik alak szituációjából következtethetőleg azt lecsüngve tartották, s abban vagy a szerszámot vagy olajoskorsót cipelhetek. A negyedik sorbeli alak jobb vállán hatalmas réselő kalapácsot – *Spitzhammer* – emel.

Az oszlopot bezáró művezető jobb vállán félreismerhetetlenül hatalmas harapófogót cipel. Horace Sanders nézete szerint ezzel távolították el a tüzetetés közben málladozó telérköztes feltételezi, hogy itt is tűzzel puhították a kőzetet, mint azt Diodor[osz] éppen Hispániából írja. Részemről a tüzetetést szűk és nehezen szellőztethető tárnákban kizártnak tartom. Annak csakis külfejtéseknél lehetett szerepe, miként Hannibál alpesi átvonulásánál is írják, hogy az út egyengetésére fák ledöntésével pörköltette a sziklákat, s mikor azok izzóvá váltak, ecettel öntöztetve a hirtelen lehülés következtében megrepedezett sziklatömböket nagy kalapácsokkal szétüthették. Ilyen helyen és módon nálunk is megengedhetőnek tartom a tüzetetést, sőt egyes külvágatokban nyomait is találtam. De ez a relief szűk tárnamenetet ábrázol, ahol ez a művelet lehetetlenné teszi vala a tartózkodást nem csupán a füst és gőzfejtés miatt, de mert a tüzelés éppen az amúgy is fogyatékos *oxigén* mennyiséget emésztette volna fel. Akadt bőven alkalmaztatása a harapófogónak a *Schlägel* und Eisen míveletnél vagy a levésésnél is, hisz elég természetes sziklarészleteket bontogattak le így is arra nézve, hogy a kéz kímélése kedvéért meg a távolság rövidítéséért is a hosszú nyelű harapófogót kelljen alkalmazniok.

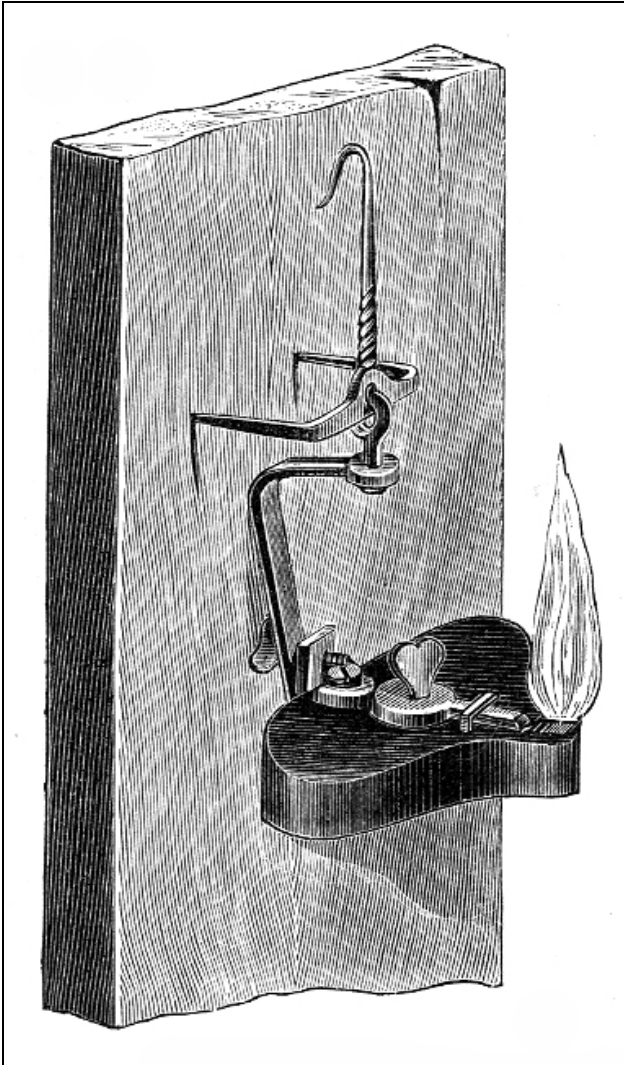
De még bajosabb eligazodni a felügyelő balkezeiben lógotva vitt tárgy mibenlétével. Daubrée olajoslámpának nézi, s mire szükség is lehetett. Berlanga fenyítő eszköznek, Horace Sanders egy füllel ellátott tárgynak tartja s valóban jó magam is ilyesminek nézem. Az ujjakkal átfogott kör alakú fülből hasábos alakzatú tárgy indul ki. Olajos korsó nem lehet, mert annak oldalfüle vala. Aligha tévedünk a mikor csengettyűnek minősítjük. S mire való lett volna az? ha nem a különböző helyekre elosztott munkások összehívására, figyelmeztetésére?

Ruházatuk is érdekes. Felső testük a karokkal az alsó végtagokkal leplezetlen. Fövegük nincs. Egy Cordovában, az archaeológiai múzeumban látható római szobor hasonló kiállításából következtethetőleg déli Hispániában a felső test ruhátlanságát az ég-alj kedvezése lehetővé tette. Lábbelijüket teljességgel nem vehetjük ki. Pedig érdekes lett volna tudnunk, hogy a kemény sziklákön való járásnál mivel védték a lábat. Kétségen kívül a mai bocskornak megfelelő caliga talpvédő bocskort viselték.

A derékra boruló övből nem ráncokat látok lecsüngni, mint Sanders, hanem szögelve alakított bőrlebernyeget, vagyis a nálunk divatos *Arschleder archytyponját* mutathatom abban be. Hisz a mai ülepvédőnek még szabása is erre emlékeztet! S hogy elől is alkalmazták azt, a ruha hiánya pótlása igényelte így. Ime így néztek ki Hispánia ama bányáinak művelői, mely bányákat még a főniciaiak nyitottak volt s a karthágóiak juttatának oly magas virágzásra, hogy Róma irigységét is felkeltvén, a pun háborúkat, Hannibál hősies harcait idézték fel miattuk. Ezek a terjedelmes aranybányák részben ma is kifizetik a művelést s az érdekes relief egyik szakértő magyarázója és fényképezője, Horace Sanders angol szakértő, kivel daciai kutatásaimra sokat ígérő összeköttetésbe léptem, éppen ilyen régi bányaművek syndicatusában működve kapott kedvet a bánya-archaeologia művelésére.

Hogy miként néztek ki a daciai római bányászok? azt majd bemutatom azon szoborműveken, melyekkel épen én valék szerencsés gazdagíthatni a dévai múzeumot. Bányász-társainkat pedig arra kérem, hogy ne kicsinyeljék a véletlen kedvezéséből útjukba vezetett leleteket, akárminő igénytelen semmitmondó kinézéssel bírjanak is azok. Ime a szegény hispániai munkásasszony mosóteknőtartójában minő nagybecsű bányász-relikviát mutathatnánk be. Sok ilyen mosóteknő-tartó lappanghat még nálunk is s ha jobban szemügyre vesszük a régi bányák környezetét, a gorcokon, a tárnanyilatokban, régi épületekben mindenütt találunk megmenteni valót. Hisz egy alkalommal majd elbeszélem, mennyi becses feliratot találtam egy bányatorokban, nálunk is befalazva, melyek azóta el is pusztultak ott!

Kahanec. (Olajlámpa.)

(Wilhelm Bersch: *Mit Schlägel und Eisen. Eine Schilderung des Bergbaues und seiner technischen Hilfsmittel.* Leipzig, 1898. Hartleben's Verlag.)